

Ристо Лазаров
ЦВЕТАЕВА ВО ПРАГА

Ристо Лазаров

ЦВЕТАЕВА ВО ПРАГА

Скопје, 2017

3

*'Во моите песни е мојот живот.
Марина Цветаева*

П Р В Д Е Л

1.

Беше речиси пладне кога од улицата Таборска во населбата Нусле, малку необично за Прага сончево пладне, со трамвајот број 6, се спуштив до Народниот театар во Прага, на брегот на раскошно блеснатата од сончевите зраци Влтава, спроти легендарното кафе „Славија“. Се префрлив во друг тамвај кој – преку мостот на најубаво опеаната река, водеше кон црквата Свети Никола на Мала Страна, која со децении беше центар на руската „бела“ емиграција што се досели во Прага по победата на Октомвриската револуција. Претпоставував, не без причина, дека оттука најлесно се разоткриваат животните патеки на Марина Цветаева во Прага. Не бев далеку

од вистината. А дознав дека има и друга
стартна точка по врвиците на Цветаева
што тргнува токму од кафето „Славија“
кое достоинствено го краси крајбрежјето
на Влатава дури од 1881 година. Таму, во
непосредба близина на „Славија“ беше
била редакцијата на рускиот емигрантски
весник. Цветаева често објавувала песни
во ова гласило чијшто уредник бил
познатиот литерат – емигрант Марк
Слоним. И тој, и Цветаева, имале плитки
и празни џепови и во „Славија“ влегувале
не на кафе, ами на чаша вода. И седеле
таму со часови. И пишувале поезија, што
не било ништо необично за ова старо
здание. И денес се препознава романтиз-
мот и стариот шарм на ова место, макар
што многу нешта од времето кога
Цветаева била редовна посетителка, се
променети: денес, на пример, на централ-
ниот ѕид виси слика (копија) од Виктор
Олива, а во деновите на тој простор била
сликата на Славија, мајката на Словените.
Покрај Цветаева и Слоним, редовен
посетител на „Славија“ бил и прославе-
ниот чешки композитор Беждих Сметана,

еден вид „инвентар“ бил и поетот Јарослав Сајферт, а многу подоцна и писателот Вацлав Хавел кој дотурка до претседател на Републиката.

2.

Човек кога чекори сам, сакал-нејќел размислува, најчесто се сеќава. Без сеќавање нема ништо, па ни чекорење. Бавно, млитаво, чекорење кон храмот Свети Никола, еден од најубавите барокни храмови во Европа. Во црквата свирел и Моцарт.

Си спомнувам: во Струга, за која Македонците велат дека како неа нема друга, повеќе од половина век летната сезона завршува со одржувањето на поетскиот фестивал „Струшки вечери на поезијата“.

На почетокот, значајна улога во поткрenuвањето на угледот и меѓународната афирмација на фестивалот имаа руските поети. Тие секогаш беа бројни, а

мнозина од нив (Евтушенко, Окуцава, Вознесенски...) го добија „Златниот венец“, највисокото фестивалско признание. Се мачам, ама не можам да се сетам дека во Струга била и некоја руска поетеса. Сигурно била, ама, ете, не се сеќавам.

Но, се сеќавам дека во седумдесетите години на дваесетиот век гостин од тогашниот Советски сојуз беше и Александар Твардовски (оној уредник на „Нови мир“, кој кога почнал дома да го чита ракописот на Булгаков „Мајсторот и Маргарита“, – од почит и празнично читателско настроение – облекол бела кошула и ставил вратоврска). Беше и Евгениј Долматовски, чијашто поетска слава и денеска не е сосема згасната. Обајцата биле „некој и нешто“ во руската писателска асоцијација, кога на поетското небо блеснала ѕвездата на Марина Цветаева. Обајцата ја поддржале и и прорекле светла иднина. И биле живи сведоци на нејзиното поетско време. Ние, пак, неколкумина уште незамомчени македонски поети, бевме сведоци на

нивната шкртост во кажувањето за Цветаева. Луѓе и времиња – некои со страв од уши во сидовите.

Твардовски учествуваше и на симпозиумот на Струшките вечери на тема „Поезијата и стварноста“ и неколку пати како пример ја посочуваше и цитираше Марина Цветаева: *„Сета наша уметност е во тоа да успееме да му го поставиме на секој одговор, додека не испарил, своето прашање“*.

Тогаш во Македонија уште не беше излегол лозунгот на еден веќе подзаборавен политички лидер дека има прашања кои не заслужуваат одговор.

3.

Во црквата Свети Никола беа свештенички шкрти и воздржани. Ги спомнаа само улицата Шведска и селото Всинори како пребивалиште на Цветаева. За други нешта и детали „не беа оттука“. Што, се разбира, врвењето по животните патеки на Цветаева во Прага го претворија во еден вид трка со пречки, стипл-чез.

Всушност, рекоа во црквата, Цветаева живеела во градското подрачје на Прага од есента 1923 го пролетта 1924 година, а останатото време го поминала во перифериските населби и селата околу Прага.

Отсутно чекорев угоре, кон ритката на која е улицата Шведска и првото

живеалиште во Прага. Џабе оди, џабе не стој – го повикував во мислите дедо Марко Цепенков.

Назад во сеќавањата: Дарбата на Цветаева за која во Струга говореа Твардовски и Долматовски, бргу ја препознале и други. Меѓу нив и лесно залубљивиот Есенин, кој пееше за неговата Тањушка, но и за Русија како една петина од планетата земја. Тој е речиси врсник со Цветаева: заедно растеле, заедно и се восхитувале на Октомвриската револуција и заедно се разочарале од она што таа му го донела на рускиот граѓанин. Кога се знае дека и Марина Цветаева била лесно заљублива, вистинско чудо е како овие великани на поетската реч не развиле и дизнички афинитети еден за друг. Подоцна, во едно писмо до Пастернак, Цветаева пишува дека, всушност не го сакала Есенин. Особено поради самоубиството и стиховите *„Довидување, другар мој/на овој свет не е ништо ново да се умре/но и да се живее не е којзнае што“*, на кои Владимир Мајаковски, кого Цветаева го сакаше, одговори дека *„на*

овој свет ништо ново не е да се живее /но и да се умре не е којзнае што“.

И Есенин, и Цветаева, го завршуваат животот со јамка околу вратот. Само што Есенин „имал среќа“ да сконча во една хотелска соба во Петроград, уште кога никој не помислувал дека наследник на Ленин ќе биде Јосиф Висарионович Сталин, а јажето на Цветаева било сплетено по Сталинов терк и таа, Московјанка од угледна граѓанска фамилија, завршува во прогонство, во руската недојдија Јелабуга, за која ретко кој беше чул.

Отпорот, пред сè *вечниот отпор и бунтарството* беше нишката што ги спојуваше овие големи поети. И Цветаева и Есенин токму во отпорот го гледаа основниот принцип на човековото постоење.

Некои други поети имале револвери, а други пак, едноставно исчезнувале, пропаѓале вземени – не се знае каде исчезнале и каде се погребани. Револуционерните чистки си имаат свои строго чувани, недопирливи тајни.

4.

Населба Шмитов, улица Шведска. Тешко се наоѓа куќата се број еден. Но, кој бара – ќе најде, нема да најдат тие кои не бараат. Убава куќа со приземје и спрат, опколена со железна ограда. На зидот метална спомен-плоча: „Тука живеела Марина Цветаева“. Не пишува дека живеела во поткровјето. Од што самата Цветаева не била незадоволна: „Во Прага имам убави, големи прозорци, низ кои го гледам целиот град и целото небо, улиците сосе нивните скали, возовите во далечините, маглата...“

Среде ограда, железна врата и на неа амблемот на тутунот „Клан“. Колку животи исчезнаа во чадот на клановштината на овој бел свет!

Сега, нога за нога, забавено, сеќавањата врват прудолу, пак накај црквата Свети Никола, кон Мала Страна, а оттаму, најверојатно, преку Карловиот мост. Кој не поминал преку Карловиот мост нема да се сети ниту на една прашка песна на Марина Цветаева. Неа наизуст ја знаеше само еден. Мислата води кон Борис Пастернак, ама, не. Неговото име е Јосиф Бродски. Тој се запознава со Цветаева многу подоцна, баш преку нејзините песни.

5.

Познатиот паб „Brazen Head“ во Даблин, раната пролет 1991. На една од масите македонските поети Анте Поповски и Петре Бакевски му соопштуваат на Јосиф Бродски дека му е доделен „Златниот венец“ на Струшките вечери на поезијата. Ги договараат деталите околу објавувањето на изборот од поезијата на Бродски, како и за неговото доаѓање Во Струга, кон крајот на август.

Пијат виски. Не ги бројат чашите, ама не претеруваат: такви се правилата на сите први средби и запознавања.

Муабетат, долго. Повеќе се разбираат на руски отколку на англиски. Така и повеќе им прилега, души словенски. Во ирските пабови се зборуваат и други

јазици, на кои е напишана, сепак, побезначајна литература. Ако има безначајна литература. Често стануваат од маса и одат таму каде што и царот оди пешки.

Нема кавга, сите тројца се пристојни, како да не се поети, а потем сите тројца се чудат околу тоа.

Со Бродски не можеш да скршиш две-три реченици за поезијата, а тој да не ја спомне Цветаева. Познат е неговиот став дека токму Цветаева е апсолутно самиот врв, прва меѓу најдобрите во светското поетско семејство на дваесетиот век. Осја сега пак ја спомнува Цветаева, еден нејзин напис од 1932 година озаглавен како „Поетот и времето“. Вели дека токму тој напис е пресуден за разбирањето на поезијата на Марина Цветаева. Двобој во кој никој не победува, додава Бродски, кој уште не пропушта апсолутната независност на нејзините морални оценки и извонредно изостреното јазичко чувство.

Тоа лето почна распаѓањето на Југославија и Бродски не дојде на

Струшките вечери. Се шушкаше дека имал предупреда од „надлежно место“.

Нејсе, тоа лето почна да се раѓа една нова, возвишена и вечна љубов кон поезијата на Марина Цветаева. Македонската поетеса Лидија Димковска ги чита првите песни на Цветаева. Подоцна и сè што напишала. И сиот тој грамаден поетски багаж го носи во срцето, каде и да оди. Дваесет и четири часа на ден.

6.

Се паметат како гладни и тажни дваесетите години на дваесетиот век , кога композициите возови преполнети со оние кои биле на страна на „белите“ по Октомвриската револуција, се раштркале во бекства на сите страни.

Прашкиот намерник и не сакајќи, по некаков чудесен историски автоматизам, се наоѓа во тоа време, во годините по завршувањето на Првата светска војна и особено по победата на Октомвриската револуција. Прага тогаш, сместена во срцето на Европа, има магнетна привлечност. Бранови бегалци се слеваат од сите страни, најмногу од Истокот на Европа. Белогардејците од Русија се најбројни, но

крајот на војната натера и многу други, со различни професии, да ги напуштаат своите земји кои се уште мирисаат на крв и барут. Среќата ја бараат во Европа: некои да си го дооформат образованието, други да најдат пристојна работа и да и кажат збогум на сиромаштијата и на вкупниот метеж во родните земји.

7.

Бегалците, сакале нејќеле, се нагрбени со сеќавања. Сите ги негуваат нежно, како балончињата од сапуница со кои ги надувувале радостите од детството. Збунети се во сегашноста. Треперат пред неизвесностите на иднината: не знаат ни кога, ни каде ќе им се испречи нивната Голгота. А знаат, не дека не знаат за ридот во Ерусалим и за распетието на Исус Христос. Знаат и дека Голгота се наоѓала надвор од ѕидините на Ерусалим и дека отпосле, сепак била вклучена во ѕидините на градот. Знаат, како не знаат, дека на ова место се вршени многу погубувања во стариот свет. Не знаат има ли иднина и на што личи иднината?

Бегалците не сонуваат. И ако сонуваат – сонуваат во идно време. Воениот ужас е лузна и може да стане само несоница, никако – сон. А војни имало и денес има колку да сакаш, повеќе од лузни. И диктатурите се суви пустини на животот, од каде што кинисуваат бегалците.

Да бидеш бегалец не значи да бегаш од суријата деца во маалото на чиј другар претходно си му направил џумка на главата. Вистинските бегалци го носат со себе првото што ќе им дојде при рака. Најчесто – ништо. Дечињата им се прва и најголема грижа. Потоа започнува нивната голгота: на суво, во вода, во воздух. Ги прикажуваат на телевизија во надуени гумени чамци, во половни камиони и комбиња, а ги сликаат и долгите пешачки колони на прогонетите. Ги сликаат како она дете од Сирија, кое немилосрдното море го исфрлило на песочниот брег мртво. Да не се заборава: детенцето се викаше Ајлан Кудри. Имаше црвена маичка.

Најзнаменити се бегалците кои бегаат од самите себе. Ним од раѓање сè им е угоре високо – удолу длабоко. Такви има од почетокот на бегалството, а почетокот на бегалството се совпаѓа со почетокот на човештвото. Ама човештво!

8.

Којзнае дали Марина Цветаева беше вистински бегалец. Или привремено со замина од руската литература – за навек да остане во неа.

9.

Бегајќи од ужасите на Големата војна која во доминантно селанската Русија продолжува како граѓанска, Цветаева се простува од убавото детство поминато во црноморскиот рисорт Коктебел (“Сина восочина“) – добро познато летувалиште на уште попознатите уметници. Таму да се зашеметуваше од песните на Александар Блок и Ана Ахматова. Блок не го сретна никогаш, а средбата со Ана Ахматова во 1940 година беше предсмртна. До ден денешен за Коктебел се говори како за место „каде што се раѓа инспирацијата“. И по некоја љубов се раѓала, во толку бројните и силни потраги по инспирацијата.

10.

“Оваа држава веќе не е моја“ – им вели Цветаева на најблиските во деновите на разделбата. „Ќе си побарам држава што е создадена по човечка мерка“. А човек има само еден живот, но може да има и повеќе држави. Како што и таа самата и маж и љубовник. Така некако. „Државата постои за добар живот на граѓаните“, си го повторуваше Аристотел. Се ежеше од престариот мудрец гледајќи во живо на што дереќе се паднати граѓаните на нејзината држава. Боси, гладни, прогонувани, обесправени, понижени. А државата наперната, со права што самата ќе си ги исмисли и ќе си ги даде.

Цветаева е на железничката станица од која со некој воз ќе отпатува во некој непознат правец со мислата на Толстој: за да оцените една држава, погледнете и ги затворите.

Иако пред сè и над се ја интересираше само поезијата, Цветаева знаеше, силно чувствуваше дека спасот на државата не е во рацете само на еден човек. Ленин и Сталин го практикуваа спротивното.

Мажот и Ефрон веќе ја напуштил земјата. Тој води двоен живот: најпрвин работи за „белите“ за подоцна да биде заврбуван од „црвените“ (НКВД). Затоа подоцна сака и да се врати во СССР.

Марина не знае многу за неговите тајни (шпионски) активности.

11.

Во Берлин пристигнува неполна година откако Алберт Ајнштајн, тогашен жител на оваа европска метропола, ја добива Нобеловата награда. Тоа го вели историјата на градот, не Марина. Не и дошло до разбушавени коси и мустаци.

Знае дека некогаш Берлин бил под руска окупација, цели седум години.

Во Берлин заминува со ќеркичката Аља. Таму ги чека Ефрон. Семејството пак се спојува. Аља е среќна. И на Цветаева не и е сеедно, ама не го покажува тоа. Го вдишува длабоко мирисот на липите. Ем се радува, ем се натажува од веселата игра на врапците на гранките на липите. Тие се староседелци на булеварот *Unter den Linden*. Птиците, всушност, не

се бегалци, евентуално преселници. Само луѓето се бегалци.

Седи со часови на клупата под липите и го слуша црцорењето на врапците. Времето врви како забавен воз со речиси празно депо за јаглен, клај-клај. Како да стои во место.

Додека е во Берлин и излегуваат книгите „Царот – девојка“ и „Одвојување“, кои и ја зацврстуваат и поткреваат поетската слава во Берлин и во Москва. Големи капки радост во нејзината измачена душа. Некаде ќе прочита дека и Вергилие бил скитник. Рамнодушно го прима овој факт.

Во скапиот Берлин, погоден од тешка економска криза, не може да остане повеќе. Има одвај за беден живот, далеку во предградието. Дознава дека и Кафка е во Берлин во иста, бедна положба. Секоја планина си ја знае својата тежина.

Не доседува ни една година во Берлин. Повеќе го сака мирисот на тајгите отколку мирисот на липите, ама

назад не може. Само напред, во Прага.
Ако Прага е напред.

Шесте часа во возот за Прага и
изгледаат како цела вечност. Уште да е
сигурна како се пристигнува во вечноста.
И уште да знае што ја очекува во Прага.

12.

Во тоа време Прага станува голема Прага: територијата околу градот се обединува. Кон него се придодаваат седум општини. Меѓу нив и Винохради и Жижков. Чевлите на прочуената „Бата“ веќе се произведуваат во Злин и во нив се зачекорува по патеките на светската мода. Прага има речиси 700 илјади жители. Во неа, по Првата светска војна, одекнуваат првите акорди на химната на новата Чехословачка држава *Каде е мојот дом*. Како стокмена за бројните дојденци бездомници. Во тоа време Чехословачка, на самиот брег на Влтава, речиси половина век го има зданието на Народниот театар (сега има 80 театри). Во тоа време писателот Карел Чапек има

одвај триесетина години и станува татко на роботот, татко чие семе толку ќе се расее, така што Чешка ќе стане водечка во Европа по бројот на работи по глава на жител. Во тоа време Лида Берова заодува на Музичко-театарската академија, фамозната ФАМУ. Фамата, пак, за Лида, за нејзиниот талент и божествена убавина се провлекува повеќе од еден век. Тие години од светот на живите заминува уште една чешка легенда – Јарослав Хашек, авторот на *Добриот војник Швејк*, еден од трајните симболи на градот и олицетворение на чешката смисла за хумор. Не туку така се вели: додека тече вода низ Влтава, ќе течат и приказните за добриот војник Швејк. Тоа е време кога од соседна Германија се трубеше дека умот треба да се покори, дека држава без водач не бидува. Сепак, Чесите знаеја да не го дослушаат таквото трубење. Од Чешка, што е за право, беа прогонети околу 80.000 Евреи, но останаа, покрај луѓето, и некои негибнати и многу важни еврејски споменици: среде гетото од шеснаесетиот век, жива и

здрава стои најголемата синагога Маисел Пинкас, Шпанската синагога, старите еврејски гробишта, за кои и Умберто Еко напиша роман. А таткото на надреализмот Андре Бретон не штедеше фалбени зборови за Тајге и Незвал и тврдеше дека надреализмот во Прага има ист процут како и во Париз.

Не е само уметноста обележје на таа Прага. Тогаш се јавува и хокејот на мраз како врвна спортска дисциплина и најжешка страст на пражани. Оттогаш е и правилото: не е битно за кого, но ако не навиваш за хокеј – не се пражанец. Од тоа време се памети, асолно се памети, Јосеф Малачек, еден од најдобрите чешки хокеари на сите времиња.

За кого навивала Марина Цветаева? Има ли поезијата хокеарски дресови? А дека и со зборови се прават бравури – познато е. Та, нели на почетокот беше зборот?

13.

Чешка нема море. Но, меѓу шекспиролозите мошне е популарна шегата на сметка на една негова драма (*Зимски бајки*), во која слугата Пердирус го остава девојчето Пердита на брегот на Бохемија. Според средновековната терминологија, која не се отрфла толку лесно од англискиот јазик, Бохемија ја означува денешна Чешка. И така Шекспир ја прогласил Чешка за приморска земја.

14.

Цветаева во „златна Прага“ започнува нов живот.

Отпрвин не е во состојба да пишува. Емоции има, волја нема. Ни сили за да се изрази. Тоа е, сепак, преодна болка. Бргу му се враќа на пишувањето. Уште едно плодотворно бекство од депресијата, што долго време ја следи како црна сенка. И се враќа душата, па и по некоја насмевка.

А не и е лесно. Семејството и е во огромен стрес, со скудни средства за живот. Редовно го посетува рускиот емигрантски центар во црквата „Свети Никола“. Русите во Прага се собираат и во хотелот „Беранек“. Тука чешко-руската асоцијација организира разни средби и

културни манифестации. Главна е Ана Тескова, која со време ќе и стане најдобра пријателка на Цветаева. Се спријателува и со земјакините Галина Ванечкова и Ина Куркова. Обете ги среќава во Црквата.

Цветаева претпочита долги прошетки низ градот, ја мери Прага со сопствените чекори. Талка по долгите патеки на Петричин Рид и со часови му се восхитува на градот, на неговите паркови. фотка; Легенда: Цветаева со семејството во Прага)

15.

Тука, во Прага, живее и мала колонија уметници од балканските простори. Меѓу нив и сликарскиот великан Милан Коњовиќ, студент на прашката ликовна академија. Режисерот Ненад Огњановиќ во тоа време го снима документарецот „Прага и српските сликари“. Излегуваат на виделина значајни документи не само за Коњовиќ, туку и за други автори. Коњовиќ и се оженува за Чехиња (Ема Машаровска) и ја продлабочува својата врска со Прага.

Тука е, исто така и еден македонски ликовен великан – Томо Владимирски. Дојден е на специјализација кај професорот Јаков Обровски. Владимир-

ски влетува и во организацијата *Соколи*, организација ем за зацврстување на здравото тело, ем за ширење на националната свест меѓу словенските народи. Оваа организација е основана баш во Прага во 1862 година од Мирослав Тирш, а потоа се распространува во сите словенски земји.

Сите ликовни дојденци се живи сведоци на најзрелиот творечки период на нивниот прославен чешки колега Муха.

Сите живеат во време кога сиромаштвото нема пријател, а раѓа нови пријателства. Време во кое, сепак, од сите станици не се поаѓало кон амбисот на ништожноста. Имало и такви од кои се оди во Прага, во која надежта, ако не повеќе, барем тлеела.

16.

Нема да мине многу време, Цветаева ќе се пресели на периферијата, па во околината на Прага.

Ќе им пише на пријателите „Живеам во Чешка (недалеку од Прага) во Мокропси, во селска куќа, на крај село. Во подножјето на планината тече поток – од каде што црпам вода. Третина од денот ми поминува во ложење на огромната калиева печка. Овдешниот мој живот е сличен на московскиот, мислам на секојдневието – дури можеби и постиснат, постегнат – но на семејството му се придружија и стиховите и природата. Со месеци никого не гледам. Цело претпладне пишувам и шетам: планините наоколу се чудесно убави“.

Толку запишува Цветаева во ова јавување од Прага. И се враќа по долгиот пат кон сопственото детство, кон нејзините најрани московски години.

ВТОР ДЕЛ

17.

Почетокот на октомври е, 1892. Тогаш во Москва секогаш е студеникаво, повеќе отколку на други места.

Иван Владимирович нервозно шета ваму-таму и брише капки пот од челото.

Заборава и на неговата универзитетска кариера како филолог, и на Музејот на Пушкин и на убавите уметности што допрва треба да го уредува од почеток.

Мислите му се споени со породилните маки на жена му Марија Меин, професорка по клавир од полско-германско потекло, ученичка на Николај Рубинштајн.

Најпосле, мигот кога нервозата и неизвесноста бликнуваат во радост: женско е, да е живо и здраво! Едрооко, сиот свет ќе го собере во очите.

Осми октомври е. Според хоро-скопскиот знак (вага), луѓето што се раѓаат во октомври, освен што се врамнотезени и колебливи, имаат дарба и склоност кон уметноста.

“Брзо ќе и се развие фантазијата“, си потшепнува во себе радосниот татко.

Марина, подоцна ќе ја крстат така по баба и по мајка, во тие мигови не фантазира. Вреска, како и сите новороденчиња на крштивка. Не и е јасно од кај се вдаде толку воздух. А и гладно е бевето, штом вреска. Гордата мајка во нејзиниот прв бебешки плач забележува протест, ама предимство и дава на радоста.

18.

Четврт век подоцна Цветаева се
враќа на своето раѓање.

Повеќе милува да е родена еден
ден подоцна, на 9 октомври, денот на
Свети Јован Богослов. Така сака, така и ќе
биде – оттогаш како дата на раѓањето го
пишува 9 октомври.

На оваа одлука ќе и даде и
поетски печат:

*Од црвената четка
На Рабинот пламен
Лисјата паѓаа
Кога јас се родив.*

*Колокалов
Расправа со стотици*

*Саботен ден беше:
Свети Јован Богослов.*

Пред неа се брзотеците на животот. Малечка е да објасни зошто, ама не сака да биде фина дама. Свети Јован Богослов, сепак ја покажал на дело својата влијателност.

19.

Куќата на Иван Владимирович почнува да се полни. Првин со детски плач, а потоа со детска фантазија и ѓаволштини. По Марина на свет доаѓаат уште сестра и Анастасија, а тука се Валерија, и Андреј, од претходниот брак на татко и.

Деца како деца: секое со свои бубачки во главата.

Уште на шестгодишна возраст Марина почнува да пишува стихови. И тоа не толку на руски, отколку на француски јазик. Ги криела песните од најблиските. Всушност, ја продолжува традицијата: сите поети да ги кријат своите први песни, од страв ли, од скромност ли, од срам ли – никој не знае.

Мајка и сака и прави сè Марина да стане музичар, пијанистка. Демек: крушата под дрвото паѓа. Ја запишува во Музичко училиште, на одделот за фортепијано. Отпосле ќе се види кој кого ќе „исфорта“.

Тогаш мајка и и не сонува дека на брановите од музиката на фортепијаното, може да се одлета во светот на поезијата.

Додека постојат поезијата и музиката ќе постои и вечниот натпревар меѓу нив за тоа чиј е приматот. Некои други такви натпревари ги нарекуваат вечно дерби.

Бездруго, Цветаева ја извиши поезијата над музиката. Високо, високо – до самиот живот, до нешто што се плаќа со живот.

20.

Еден портрет на Иван Грозни виден во детството, силно ќе ја утврди насоката по која ќе врви животната патека на Цветаева. Портрет – злокобен пророк на судбината, не само на малата Марина.

Како ламја, од погледот Грозни исфрлал силни пламени – страв, таков што се обидува да ти го извалка образот. Во скудни времиња стравот е пострадавотен: не може да се најде лек, макар шеќерна водичка, што да го ублажи болот од стравот.

Кога животот ќе стане шума, прочуена руска шума, во која од сите страни се свери стравот, нема друго освен да пишуваш песни за стравот. Да го

совладаш така што ќе го закатанчиш во
 песна. Стравот понекогаш се пречекува со
 презир, како и злото. Се разбира, со
 стихови:

*Мојот збег пред налетот на ордите
 беден
 Мојот штит и оклоп, браник последен
 Од зLOBата на добрите и од зLOBата
 на злите
 Во ребрата moi заруени со мислите.*

Подоцна Марина од некого начу
 дека и смеата го убива стравот. Таа рано
 ја беше изгубила смеата – еднаш засе-
 когаш. Понекогаш горко си се потсме-
 ваше самата себеси, особено кога в црква
 од проповедникот ќе чуеше дека без страв
 (од ѓаволот) нема потреба од Бога.

Горчлив живот, горчливи цвето-
 ви, горчлива смеа.

21.

Има патишта по кои се врви без да ги избереш – сфаќа Марина уште незамомена.

Нејзините први патувања се тешки и далечни.

На десеттиот роденден, таа со семејството заминува за Италија, во Нерви близу Ѓенова. Мајка и заболува од туберкулоза. Сите се со надеж дека мирисот на медитеранот ќе и помогне. Сите ги кријат трепетите на внатрешните страдавања.

Една година подоцна Марина ја запишуваат во француското интернатско училиште на сестрите Лаказ во Лозана. Таму поминува две години. Потоа уште две години во пансионот на сестрите

Бринкман во Фрајбург. Селидби во потрага по нови знаења. Сè повеќе се открива самата себеси. Сфаќа дека секое патување има почеток и крај. Почнува да памети, за во песни.

Есента 1905 Цветаева се враќа во руските вриежи.

Со болната мајка и сестра и Анастасија, заминуваат да живеат на Јалта. Додека е жива мајка и.

Станува гимназијалка. Гимназиите ги менува како чорапи. Како четвртокласничка, исклучена е од женската гимназија поради слободоумие и недисциплина. Гимназијата ја завршува во трето училиште.

В глава и се вртат сè повеќе танцови, лично нејзини.

Една, втора, трета симпатија... Каков вкус има првиот бакнеж?

22.

Летото 1908, кога Босфорот е добро разбрануван, по завршувањето на гимназијата, патува во Париз. Сама.

Волшебен спој со градот на светлината: светлина во светлина. Во светлина се раѓаат и нејзините први стихови, новите радости на новата Парижанка.

Бонжур, мадам Цветаева, во топлите прегратки на метрополата на уметноста.

Учи, учи – јазик, старофранцуска литература.

И почнува да пишува: новоруска и светска поезија.

И почнува да се подзагледува во елегантните Французи. Оние со жирадо шешири не се по нејзина мерка. Воопшто,

шеширите не ја привлекуваат. Она под нив е друго прашање. Се уште е мала. Со големи мечти.

Две години подоцна, откако претходно ќе им се придружи на симболистите, ја објавува својата прва збирка стихови „Вечерен албум“. Нејзините стихови од средношколските денови стануваат предвесници на нова епоха во светската поезија.

*Стиховите мои, пишувани одамна,
Уште кога не знаев дека сум поет,
Бликнаа како вода од фонтана,
Искри на огномет,*

*Кој ѓавол неповикани се вртат,
Во светилиштето на сонот и тогаш,
Стиховите мои за младоста и смртта,
– Нечитани никогаш –*

*Расфрлани во библиотеката во боја
сина*

*(Кајшто никој и не ве барал вас!)
Стиховите мои, како скапи вина,
Ќе го дочекаат својот час.*

Дебито не останало незабележано од остроото око на знаменитите поети во тоа време – Валериј Борисов, Максимилијан Волошин и Николај Ѓумилев.

23.

Наскоро во Москва во домот на Волошин, Марина сретнува едно момче без шешир, нејзиниот принц од бајките, нејзиниот животен сопатник.

Првата љубов не се заборава, така рекле, така нека биде.

Всушност, ништо не се заборава кога една девојка има само деветнаесет години. И кога нејзиниот избраник Сергеј Ефрон, момчето без шешир, двај почнало да се брочи. Помлад е од неа. Голема работа, што е тоа важно!?

Важна е љубовта која на 29 јануари ќе ги одведе двајцата млади пред олтарот во црквата Рождество Христово, каде што ќе ја крунисаат љубовта и

првпат јавно ќе се бакнат, пред сведоци. Таа деветнаесет, тој осумнаесет години.

Во септември истата година, големото дело на Марина и Сергеј: им се раѓа ќерката Ариадна, која на галено ја викаат Аља.

Уште неродена, во мајчиниот стомак, Ариадна силно ја поттикнува Марина: стихови, стихови, пишувај стихови, да им се радувам уште при првото доење! Мајката ја чувствува желбата на плодот што го носи. Првин „Магичната светлина“. Следуваат и други песни, други збирки.

Таа година Марина никогаш нема да ја заборава. Тогаш царот Николај II го отвора Музејот на Пушкин, проект на нејзиниот татко.

24.

Цветаева многу го сакаше Серјожа Ефрон, но тоа не ги исклучуваше и нејзините други врски, вклучувајќи ја и онаа со Осип Манделштајм, на која и посвети и една поема која меѓу руските писатели предизвика бура. Писателите без озборувања не би биле писатели. „Едни не гледаа ништо во таа авантура на поетите кои подоцна ќе го обележат дваесетиот век. Но, чинам сите беа вцашени од поемата на Цветаева и јавното обелоденување на вонбрачната љубовна врска – сведочи Евгениј Долматовски.

Следуваат нови, поинакви романтични трепети на кои сегашните „горделиви парадери“ можат да и носат вода.

Во октомври 1914 година Марина Цветаева се запознава со поетесата и преведувачка Софија Парнок, седум години постара од неа. Веднаш се раѓа романтична врска, која трае цели две години. Без око да им трепне на двете. „Љубов си е љубов, сама си располагам со сопствените чувства и баш ми е гајле за другите“, вжештено декламира Цветаева. И си ја негуваат љубовта со Софија секаде каде што ќе посакаат обете: на некоја клупа во паркчето кај Мала Брона, рака за рака се држат при прошетките по Арбат, дома кај едната или другата и на други скришни, ама и ачик места. На разделба Цветаева и го посветува на Парнок циклусот „Девојка“. Сето тоа време, додека трае револуцијата, летата ги поминува заедно со Ефрон во Крим.

Мажот и Ефрон не е ни слеп, ни недоветен. Ама и тој чуден сој за своето време. Замижува пред бесотилацаите на жена му. Марина му се враќа, а односите со Парнок самата ги нарекува како „прва катастрофа во секој живот“. Подоцна ќе запише: Да сакаш само жени или само

мажи, исклучувајќи го притоа спротивниот, е ужасно! Но, само жени или само мажи, очигледно исклучувајќи го мајчинството – каква здодевност!

25.

Во меѓувреме, во 1914, Ефрон како доброволец заминува на фронтот, за во 1917 да се врати како резервен офицер во Москва.

Цветаева е жив сведок на Октомвриската револуција. Најпосле ја отфрли, како нешто што не е за сакање, во што нема природни сокови на љубовта. Во секоја револуција не се живее под стаклено своно. Така и Цветаева: катаден среќаваше обични руски луѓе и беше шокирана и гневна од насилствата. Во своите белешки, кои можат и не мораат да се наречат дневнички, таа тогаш, кога избива големата Октомвриска револуција, запиша: „Во воздухот висат само три тревожни збора: буржуи, јункери, пија-

вици“. Беше на страната на мажот и Ефрон, кој во руската историска бура и се приклучи на Белата Армија.

Марина се враќа во Москва, со надеж дека пак ќе живее со Ефрон. Не ни сонува дека наредните пет години во престолнината ја очекува царството на гладта и бедата. Гладта и ужасите на живеачката понекогаш инспирираат. И пишуваше. Напиша шест драми во стихови и повеќе песни и поеми. Во нејзината сопствена прва постреволуционерна петолетка таа го пишува и епскиот циклус за лебедите создаден во виорот на граѓанската војна, во слава на оние кои биле против комунистите.

Тогаш уште не беше измислен зборот антикомунисти кој подоцна ја поплави револуционерната лексика во „црвените царства“. Цели три години, од абдикацијата на царот Николај II во март 1917, па до крајот на 1920 година, таа живее, стих по стих, со овој епски циклус. Циклусот, своевиден дневник, завршува со дефинитивниот пораз на Белата Армија. Војсководец на победничката

Црвена Армија е Лав Троцки, кого подоцна, дури во Мексико, ќе го стаса долгата одмазничка рака на Сталин.

„Лебедите“ на Цветаева, посветени на доброволците во Белата Армија во чии редови беше и мажот и Ефрон, ќе останат неизбришливо поетско сведоштво за тоа време. А таа не застануваше. Од нејзиното поетско перо излезе и долгата про-царска бајка во стихови „Царот девица“.

26.

Таква била Големата војна во големата Русија: оние кои се бореле за царот и татковината останале без цар, а државата им поцрвенела како очите по непроспаните ноќи. Се видоизменила државата руска – ништо веќе не било исто. Државата се поделила на црвени (победници) и на бели (разбегани низ цел свет). Историско салто мортале: се бориш и браниш една држава, за на крајот да бегаш од истата таа држава, само пребојадисана. Бог си ја зема кај себе царска Русија, ја оддуваа државата силните црвени ветрови. Дури отпосле, откога стана советско милениче, францускиот филозоф Жан Пол Сартр беше рекол дека „ако Спарта и Рим исчезнале, која држава

може да се надева дека ќе трае цело време.“ Сартр тогаш ни не сонувал дека неговата мудра мисла е пророштво за државата што настана запишувајќи ја претходната во списокот на исчезнатите.

Рускиот поет Сергеј Есенин, пак, во моментот на јуришот на Царскиот дворец, запишал: „Токму сега се чувствувам како да мочам низ прозорец кон Месечината“.

27.

Година 1919 е. Москва ги чувствува последиците од војната.

Револуцијата уште проодува. Глад насекаде. Од песните не се живее, а Цветаева не може без нив. Кога ќе излезе низ градот, обично на Арбат, ја фаќа фатаморгана: таа со двете ќеркички во Берлин или во Париз, сеедно каде, само подалеку од Москва и чумата на гладта, поттрчува да го фати превозот за најлуксузниот ресторан во градот. Итаат на свечен ручек, со турли-турли јадења и пијачки. И сладолед, на крајот. Со шлаг и со јаготка на врвот. Потоа, секавично враќање во реалноста, во реката од солзи, која и самата пресушува од глад. Коска и кожа се – и таа, и дечињата. Беспомошни,

со згасната верба во црвените пароли на револуцијата. Надежта им се претвора во сон. Веќе е сеедно каде чекори тој сон. И онака чекорите му се никакви, патрави. Нема чаре. „Дечиња најсакани мои, ќе морате некое време да поминете на едно место каде што има и други дечиња, има и многу храна и играчки... Ќе ви биде убаво таму, после пак ќе си се прибереме сите дома“ – им вели на ќерките, со мака и со огромен напор да ги задржи солзите. Ги испраќа Аља и Ирина во државно сиропиталиште. Верува дека таму навистина ќе им биде подобро. Ѓаволи подобро! Поголемата Аља се разболува, а помалата Ирина во 1920 година умира – од глад. Цветаева е сосема скршена. Мајка како мајка. Сама во гладна Москва, со прворожбата Аља. Пишува писма до пријателите, бара излез во метрополата на безизлезот: „Господ ме казни“, вели во едно писмо. Самата се проколнува. Единствена поткрепа и е Софија Евгениевна Хиолидеј, за која напиша многу драми. По многу години Цветаева ќе и ја посвети на Евгениевна „Повеста за Соњичка“. Со

љубов за љубов. Така возвраќаат поетесите, со сопственото најголемо богатство.

Една година пред тоа мажот и Сергеј Ефрон служи во редовите на доброволната армија на југот на Русија. Граѓанската војна во Русија се оддолжува, дури до 1922. Марина живее во Москва, ако тоа се вика живот. Тогаш ја пишува „Белата мелница“ во слава на белото движење.

Во март 1921 нова дружба, која ќе потрае подолго: со кнезот Сергеј Волконски.

28.

Мажот и Ефрон го започнува патешествието кон сопствената судбина.

Во возот од Истанбул до Солун, во сонот му влегува музика – руски романси, не воени маршеви. На сон го гледа и Исус Христос како чекори врз површината на водата.

Сите во купето молчат. Никој не знае што донесува утрешниот ден. Некои си ги чепкаат носовите. Тоа го нервира Ефрон, излегува од купето, ама сонот е посилен од чепкањето носови.

Пејсажите се шумовити, особено пред да пристигне во Прага, неговото последно одредиште. Во шумите, колку шумари има? Мора да се многу. Молчи.

Некој му беше рекол дека вистината
најдобро се прикрива со молчење.

Кучињата лаат ли, лаат.

29.

Ефрон, homo sovieticus, станува студент на Карловиот универзитет. Осамен е, понекогаш му се слошува од долгото зјапање во Влтава. Му одсвонува и музиката на Сметана, ама тоа не е доволно да ја совлада осаменоста.

Самиот се учи како се негува надежта за која, помни, уште Талес беше рекол дека е заедничко добро на сите луѓе.

Двобој на надежта и осаменоста: и учесник, и секундант. Му се зацврстува во свеста дека осаменоста е мерка на издржливоста. Издржи, издржи. Не знае кој му вели, не знае дали блада.

Тука, во Прага, Иља Еренбург му донесува глас од љубената, глас од татко-

вината – писмо од Марина. Еренбург ја прифатил улогата на поштар, па во Москва и го однел писмото – одговор од Ефрон до Марина.

Кон крајот на годината, Марина започнува да се подготвува да си замине од Русија: ги стокмила ракописите и личната архива, распродала и раздала сè.

Преку Рига, со Ариадна за рака, заминува за Берлин, од каде што набргу се преселува во Прага, каде што ќе помине цели три и пол години.

30.

Не наведнувај се низ прозорецот,
пишува во секој воз. За секого тоа не
значи и наведнувај глава пред секого.
Море, пред никого.

Тоа што долго гледаш празно низ
prozorecот не ќе да е на арно – си вели
Цветаева во себе. Можеби и си пророкува.

Таа си знае од што толку многу и
тежи куферот.

31.

За чудо, Ариадна е спокојна, само малку збунета.

Дете, дете, ама изгледа уште кога се свитка во своето гнездо во стомакот на мајка и, Ариадна Цветаева сфати дека да бидеш бегалец е да лебдиш во животот како дрво без корен, кајшто ќе стасаш да стасаш оддувана како ветрушка и како ветрушка да се протињаш низ сите дупки на животот. Поради тоа имаше и вродена недоверчивост кон сопствената мајка. Сакаше од неа да научи како се дофаќаат височините на обичниот живот. Сакаше да сведочи **дека животот не убав,** а не сведоштвата да и тежат како туч од бегалските маки.

Судбината си остана тоа што е од векутума века: огромна пештера во која што се влегува, а потем никако не се излегува. Како од сопствената кожа што не се излегува и во друга не може да се влезе. Бегалството на мајка и не беше такво што да се сториш бегалка и да избегаш за маж наспроти волјата на родителите. Мачкина кашлица е тоа – тридневна љутба родителска. Во очите на Ариадна, особено на мајка и, бегалците бегаа и останаа птици без гнездо. Или со гнезда урнисани од митраклеските гнезда на некои силници.

ТРЕТ ДЕЛ

32.

Знајно е: Цветаева уште од младини е љубовница, љубиждерка. Голем гласник, курир на љубовта. Но, иако досега никој не се позанимавал со односот на поетесата кон Платон, извесно е дека таа имала и периоди на платонска љубов – асексуален однос кон љубовта и приврзаност кон некоја личност, особено кога се претпоставува спротивното. Во преписката со Борис Пастернак од Прага таа искажува длабоко пријателство кон него. И обратно. А ќе се сретнат „во живо“ дури по дваесетина години, дома, во Москва. Само дома си е дома.

Цветаева му ја пишува на Пастернак вистината на животот. И Борис од Москва исто така.

Цветаева до Пастернак: „Живеам во Чешка (недалеку од Прага), во Мокропси, во селска куќа на крајот од селото. Во подножјето на планината тече поток – од кој црпиме вода. Третина од денот ми поминува во ложењето на огромната калиева печка. Овдешниот мој живот е сличен на московскиот, мислам на секојдневието – дури можеби и попритеснет! – но на стиховите и се придружија семејството и природата. Со месеци никого не гледам. Цело претпладне пишувам и читам: планините се чудесно убави.

Од Хелкон (Вишник) побарајте ги моите песни, ги испратив на „Епопеја“, во нив е мојот живот...

... Би била мошне среќна кога би ми ги испратиле вашите нови песни. Сите тие за мене се – нови. Единствено ја прочитав „Сестрата мојот живот“.

Пастернак, имам молба до Вас: подарете ми ја за Божик Библијата: германската, да биде пишувана на готица, не голема, но не и џепна. Нормална. Посветете ми ја, веќе

*четири месеци за тоа го молам
Хеликон.*

*Таа ќе биде со мене, до мојот
крај!“*

Пастернак до Цветаева: „И јас не те прашувам сакаш ли или не сакаш, т.е. допушташ ли, затоа што, по својата природа, тежнеејќи кон светлината и среќата, јас и несреќата на твоето одбивање би ја поистоветил со тебе, т.е. со неподносливоста која пленува, од која никогаш нема да се разделам...

... Што значеше твојата последна реченица во анкетата: „Животот е железничка станица, наскоро ќе отпаувам; каде – не сакам да кажам“?

... Како ти да ги воведи или да ме ставиле под надзор на специјални питии. Јас бесмислено почнав да мешам два збора: јас и ти.“

Цветаева до Пастернак: „Почнувам да насетувам некоја Ваша тајна. Тајни. Прва е дека Вашата страст спрема зборовите не е само доказ колку тие за Вас се само средство. Таа страст е – очајот на кажувањето. Вие од зборовите повеќе го сакате звукот, а од звукот шумот (шуплив) – затоа што во него е сè. А Вие сте осудени на зборови, и како затвореник кој малаксува... Вие го барате невозможното – она што излегува од областа на зборовите. А тоа што Вие сте поет – е промашување (Божјо и божествено!).

... Лириката е точкеста линија која, кога ја гледаш од далеку, е – полна, црна, а кога ќе се загледаш: само

*прекини меѓу точките (испуштено) –
безвоздушен простор и смрт. И така од
стих до стих Виe – умираете...“*

Пастернак до Цветаева: „Не сум запаметил тага слична на вчерашната. Сè видов во црна светлина. Асаев беше болен од ангина, веќе четврти ден има четириесет степени. Јас се плашам, се плашам да го изговорам она од што се плашам. И сè во таа смисла. Така не можам, не сакам и нема да ти пишувам. Ужасно го штедам времето, кое стана жив раствор од тебе и само ја распалува жедта. Ми значат овие години од животот, и се плашам од нервирање, се плашам од поигрувањето со тоа нечовечно добро.“

36.

Цветаева до Пастернак: „Јас немам пријатели – овде не ја сакаат поезијата, а надвор – не од поезијата туку од она што е таа – која сум јас? Негостољубива домаќинка, млада жена во стари фустани.

Гледаш, јас не го сфаќам тоа: да се напушти поезијата. А што потоа? Од мостот во реката Москва? Пријатели драг, со стиховите е исто како со љубовта: сè додека таа не те напушти... Ти си и кмет на Лирата.

Споредбата со Есенин – па тоа е смешно. Јас во него не верувам, тој не ме возбудува, секогаш чувствувам дека е лесно да бидеш Есенин! Јас тебе со никого не те споредувам. Ти никогаш

Ја добив и прозата и поемата. Називот „проза“ е толку органски, додека „Расказите“ се толку нешто посебно така што јас, откако ги зедев в раце, зборувам само за нив како за „прозата“ на Пастернак. Никогаш – „Раскази“. Зарем ти можеш да пишуваш раскази? Па, тоа е смешно. Раскази пишува Зајцев. Прозата – тоа е како земја, во неа се живее, или море од кое се зафаќа со дланка, тоа е целина. А расказите се понижувачка глупост. Издавачот е глупак. Ах, Борисе, колку глупаци и безочници има.

37.

Пишувањето писма е старинска работа, уште од времињата кога тоа се правело со гускино перце. И кога е измислена машината за пишување, писмото останало знак на почит и достоинство. Некои писма, познато е, се пишувани со крв, наместо со мастило. Цветаева и Пастернак, на пример, тоа го сметале за висок степен на интимно задоволство. Цветаева се допишувала и со мнозина други, но се памети и се чува нејзината преписка со Пастернак и со Рилке. И во таа преписка таа не сака (или не може) да ја сокрие „платонската љубов“ кон знатно постариот Рилке. Како и повеќето луѓе, и Цветаева ја има ноќта за пишување на своите писма – прилика не само прија-

телски да им се обрати на пријателите и на саканите, туку да си ги собере мислите, да го резимира денот што одминува, времето што одминало од последното јавување. Отпосле ќе се види дека нејзините писма имаат литературна вредност и дека се наоѓаат на некое распаќе на жанровите. Таа не им должела писма на Пастернак и на Рилке, на пример. Напротив, ги пишувала со чувство на долг кон самата себе. Тие и денес имаат вредност на скапоцено сведоштво на нејзината креативност, потврда на личното задоволство.

Наместо точка, на крајот на секое писмо Цветаева удира печат од воздишки. Да, после секое писмо редовно и прашањето, натежнато од немоќ: зошто Бог е толку суров спрема неа и постојано ја казнува? Атеист е, со всадено чувство дека некои натприродни сили се сојузиле против неа и нејзините најблиски.

Како да сака да крикне: Боже, не суди, ти никогаш не си бил жена!

ЧЕТВРТ ДЕЛ

38.

Животот не се состои само од писма. Има и други задоволштини, што уверливо говорат дека понекогаш се случува едно да мислиш, друго да напишеш во писмо, а трето да правиш. Цветаева не се воздржува и во Прага да го прави ова – третото.

Во тоа време започнува нејзината љубовна афера со Константин Роџевич, бивш офицер. Афера брзо се проширува како голема сензација меѓу руската емиграција во Прага, сведочат Галина Ванечкова и Ина Куркова, од манастирот „Свети Никола“, собиралиште на емигрантите. Гладната птица пак ги раскрилува крилјата на љубовта. Најчесто се среќаваат во кафето „Лувр“ и во „Сла-

вија“, како и во станот на бившиот офицер. Само во тие мигови ги чувствуваа веселите дамари на градот на Швејк. Сето друго – пекол.

Еднаш во „Славија“ и истекле очите гледајќи го поетот Јарослав Сајферт, како на нефовата резервирана маса спокојно, господски си го пие кафето и прелистува некаков весник. Во себе, Цветаева кине листиња од боливач: да му пријдам, да не му пријдам... сепак, не. Со неа е Роцевич, а и да не е, таа сепак е женско и некако не личи сама да се претставува. А Сајферт нема поим дека на две маси од неговата седи една од најголемите поетеси на дваесетиот век. Си го срка кафето. Така во богатата историја на „Славија“ останува запаметено дека во неа уметничкиот свет не секогаш се среќавал. Понекогаш и се разминувал.

На периферијата на градот, во Нусле, во една пивница своја маса си имал и Јарослав Хашек, таткото на „Добриот војник Швејк“. Седејќи на масата спроти неговата, неколку пати ги кревале криглите пиво и му наздра-

вувале. Хашек им возвраќал, како што им возвраќал на сите. Веселник, кој исто така не знаел кој тоа му крева здравица. Заедно ја испиваат вистината за животот. Потем, Хашек „во форма“ од пивото, на сет глас пред полната кафеана, држи говор за личните проблеми на еден негов пријател:

„Знаете ли дека господинот професор синоќа во крчмата бил мртов пијан, а и натепан, исто така. А кога се вратил дома госпоѓата не сакала да го пушти во станот така што до утро се валкал по ходникот“, ми рече еден добар пријател на господинот професор. „Не издржав и го пренесов тоа понатаму, сè додека за тоа не дозна целиот град. Да, драги мои, така е тоа кога своите проблеми ги изнесувате пред други. Никогаш не правете го тоа и бидете неми кога се работи за личните работи. Единствено така ќе го избегнете она што не го избегнал господинот професор“.

Во емигрантските кругови, инаку, жешката љубов брзо ги гори прстите на

љубопитните. Гласовите за аферата на Цветаева и Роџевич токму како што говорел Хашек во кафеаната. Брановите на Радио-Милева допираат и до Ефрон и го скршуваат. Нивниот брак доживува СЛОМ.

Лето е во Прага. За руски сфаќања – ептен жешко. Цветаева живее на една височинка, во една стара куќа со која почнува улицата Шведска. Од височинката фрла поглед на градот: многу прозорци на покривите, светларници, дворови со раскошно расцутени двеќиња. Понекаде лозници и настрешници. Знае дека во нивната ладовина уживаат некои луѓе, којзнае кои. Таа фрла поглед кон височинката отспротива, каде што и фаќа око една прекрасна, пространа вила, за која подоцна ќе дознае дека се вика „Бертамка“ и дека во неа престојувал Моцарт кога бил во Прага: и кога дирижирал со својата опера „Дон Џованини“, но и како композитор, изведувач, па и

како намерник. Нема-нема, Цветаева се почесто се загледувала во вилата. Се колебала дали да појде таму, каде што е сместен мал музеј на Моцарт. Најнакрај, останува на својата височинка. Сака да ја слуша музиката на салцбуршкиот гениј раздалеч. И да ја чувствува како се пробива, како доаѓа до неа, низ застоениот, жежок летен воздух. И сака да му заблазнува. И за тоа што и ги разбудува спомените на детството, кога на крилјата на клавишите леташе, носена од звуците на музиката на Моцарт, во светот на детската фантазија. И за нежните грлежи на мајка и, нејзината прва и единствена учителка по клавир.

„Музиката е бесмртна, со неа може да се соопшти сè“ – запишува Марина Цветаева. Ја насочува мислата уште поназад од нејзиното свирење, до времето на Моцарт. Ја проверува брзината со кои патуваат мислите низ времето. Знае дека не му се знае гробот на Моцарт. Не ни помислува дека ќе има иста судбина како него.

40.

Тоа лето, заедно со Роџевич, засолниште од жегата често наоѓаат и на тврдината Вишеград. Оттука најубаво се слуша музиката на Влтава. Тука, на Вишеград, се старите прашки гробишта, за кои подоцна Умберто Еко ќе напише роман. Редок роман, со музика – Дворжак и Сметана почиваат тука. На кој начин им ги полнат срцата на луѓето – Господ знае.

Забораваат на стварноста, весело се тркалаат врз сувата трева. В глава, пак и се тркала мислата дека со поезијата е исто како и со љубовта.

Се восхитува на маршот на лебедите во Влтава: нагледно одење по вода. Бели и црни лебеди. Напернати, горди.

На враќање се разминуваат со двајца господини. Би се обложила дека едниот беше Франц Кафка, а другиот, се знае – Макс Брод. Светската историја во две насоки, во прашката тврдина Вишеград.

Вечерта се враќа во стварноста, го започнува ноќното длабење на меланхолијата. Гладниот глас на несфатената поетеса се претвора во песна и тоа во „Песна за крајот“:

Последен мост

(Ниту ќе ја пружам, ниту ќе ја повлечам рака!

Последен мост,

Последен праг окото фаќа.

*Чудо: од водата излегува мокар
крт.*

Вадам монета.

Паричка за мрт.

Харонско мито за Лета.

Сенката на монетата

Во рацете-сенки. Звучат така

*Монетите тие.
Танката, во сенката на една рака*

*Сенката на монетата.
Без сјај, без никаков свекот.
Ним – плен им е монетата.
Со мртви преполн е светот.*

Мост.

По тој мост, веќе нема враќање со Роџевич. Сè има почеток и крај. И романсата со Роџевич има крај. И сликата што ја носи во сеќавање: дента, кога со Роџевич слегуваа кон Влтава, една црна мачка и го пресече патот.

41.

Ја мачи осаменоста во Всинори. Една баба постојано и брбори нешто за задгробниот живот. Одвај ја поднесува подгрбавената старица.

Ја мачи и гладта, стравува од пресушување на тековите на нејзиниот живот. Веќе не и е утеха сознанието дека осаменикот подобро и побистро ги забележува нештата околу себе.

Кога купува или зема на вересија од селската продавница, го купува најнеопходното за голо преживување.

Од тегобностите често бега „на излет“ кај блиската река. Во главата и бучат каскадните брзаци на реката Москва во родниот град. А таа повлечена во својата сиромаштија, поклопена со

тежок капак во својот свет – пишува, пишува. Во сè што ќе напише нема ни збор што другите сакаат да го слушнат. Самостојна и упорна во борбата за опстанок.

Се смируваат со Ефрон. Им се раѓа синот Георгиј. Знаат дека кога-тогаш ќе и излезе на мегдан на ламјата.

Сепак, наскоро Ефрон со ќерката Аља ја напушта Прага и се враќа во Москва.

42.

Во Моравска Тшебова е, живее во куќата на еден часовничар. Со осум часовници во собата. Осум отчукувања дванаесет пати дневно, осум времиња. Има чувство дека целиот свет полудува.

Денот и почнува и завршува со полноќно бдеење во руската црква, каде што преубаво пеат. Храмот го гледа како победен дом, секојдневица, ќорсокак. Во храмот нема домаќинство, храмот е дом на душата, запишува. Затоа најмногу ги сака празните храмови. Тогаш се чувствува како ластовица.

Гратчето е старинско и жителите се учтиви, само наклони и книксови. Тоа и се допаѓа. Си признава самата себеси: безмерно страда од човечката отвореност.

„Мене треба да ми се ласка, јас и онака верувам само во стотиот дел, ете така и испаѓа, така доаѓа до природното чувствување на човекот кого не го мразат“.

Катаден влегува и излегува од новите стихови. Интермецо: писмо до Пастернак.

43.

Сонува, а сон не ја фаќа.

Во сонот го виде шеширот на Кафка. Го успоруваше чекорот прудолу, по Златната уличка. Таа по него. На јаве и се радуваше на таквите соништа – и со Рилке, и со Пастернак. Се прекоруваше што во сонот не го довстаса Кафка, да скршат барем едно здраво-живо. Иако веќе беше чула дека Кафка не е некој зборлест тип. Попрво намќор.

Кога сонува, не се поти како некои други. Гладните сони не се потат. Беше рамнодушна кога на сонне ќе и дојдеше некој од љубоивниците. Било-поминало.

Маченица е поетесата Цветаева. Речиси цел живот, па и во Прага. Дали е маченица отшто е поетеса, или е поетеса отшто е маченица? Или, просто: така и било пишано. Судбина. Како и да е, нејзиното творештво е неразделно од нејзиниот маченички живот.

Често се утешува себеси: наречниците и одредиле трагична судбина. И бурен живот. А нејзе и преостанува да биде поетеса до крај. Се мачи, седејќи сама на клупата во Еврејското маало во Прага, да се сети чија беше таа: „Секој поет е Евреин во христијанскиот свет“. Се прекоруваше што не ги почитувала правилата, иако повеќето несреќи и доаѓаа од други. Но, не се предава лесно. Не е

наклонета кон компромиси. А принудена е да бара помош околу себе. Ретки се тие кои и помагаат. Несреќата нема крај.

И расте сиромаштвото, и расте и безнадежноста. Одвај го поднесува нетрпението на останатите руски бегалци (белогардејци). Речиси сите ја избегнуваат, а во бегалските весници ги одбиваат нејзините песни. Оти го фалела Мајаковски. Оти не ги мразела болшевиците. Оти мечтае по Русија, што ја гледа како „неминовност на сеќавањето и крвта“. Тие што ја торможат се еднодушни – враќање назад нема.

А таа токму за еден напис на Мајаковски посветен на недоволната активност на книжарниците, ќе му напише на Пастернак: „Книжарот мора уште повеќе да влијае врз читателот. Влегува комсомолка со речиси цврста намера да ја купи, на пример, Цветаева. На таа комсомолка треба да и се каже, дувајќи го правот од старите корици, – Другарке, ако вие се интересирате за циганската лирика, се осудувам да ви го понудам Секвински. Истата тема, ама

како е обработена! Маж! Но, сето тоа е минливо. Затоа кај вас неоправдано истинало интересирањето спрема Црвената армија; обидете се да ја прочитате книгата на Асеев, итн.

Кажи му на Мајаковски дека имам и нови наслови, кои тој едноставно не ги знае.

Меѓу нас – таквиот испад на Мајаковски ми паѓа потешко отколку чешката стипендија: не поради мене, поради него“

45.

Во 1923 година ја објавува збирката „После Русија“.

Вели: „Јас пишувам не за милиони, не за некоја специјална личност, дури не и за себе. Јас пишувам за песната. Песната се пишува себеси преку мене“.

Песните, како што гледаме, се пишуваат и во емиграција. „Секој поет во суштина е емигрант, дури и кога е во Русија. Емигрант на Царството небеско и на земскиот рај на природата. На поетите, како и на сите луѓе од уметноста – но на поетите најмногу – посебниот печат на бездомјето по кој посегаат можат да го препознаат дури и во сопствената куќа. Емигрант од бесмртност во времето, неповратник во своето небо“.

46.

Цврста е, ама се чувствува отфрлена. Отфрлена од своите, од Русите во Прага. Го губи чувството за радост, како да го фрлила преку Влтава да се удави во далечните мориња. Мисли на Аља и Георгиј, на Русија. И случајните минувачи и прилегаат на Руси.

Им пишува на чешките власти со молба да и се издаде вонредна стипендија, како на некои други, ни приближно како неа, кои Чесите ги издржуваат, а притоа никогаш даа не ги виделе (неа ја гледале, секогаш со кофа или со вреќа, три и пол години – очигледно не и се нагледале!)

Одвреме навреме, освен гладта, ја најавнува и некоја болештина, најчесто

треска. Симптоми на туберкулоза. Изнемоштеност. Однатре врие, однадвор ја облева студена пот. Станодавката се интересира само за киријата. Не за нејзиното здравје. Заслон наоѓа во Всинори, во една болница – санаториум. Не е сигурна што повеќе го крепи нејзиното крeвкo здравје: болницата ли, потокот ли чиј што жубор деноноќно го слуша. Се подразбира, сепак: најголемата грижа и е најголема поткрепа – децата Аља и Георгиј.

А и болеста е за луѓе. Доаѓа и поминува – се обидува да најде утеха.

Еднаш Марк Сломин ја покани на ручек во кафеаната Арко. Таму се собираат уметници и други мислечки луѓе, на кои им е туѓ национализмот. Цветаева прифати, иако веќе сосема беше навикната на осаменоста.

Во Арко се појави и Јарослав Сајферт, оној што имаше маса во „Славија“, инаку син на пролетерска Прага. Со статус на голема надеж на чешката поезија што подоцна ќе добие „црно на бело“ и од Нобеловиот комитет.

Се запознаа, испија по едно пиво, каснаа малку свинско колено и пилешки крилца.

Сајферт првпат слуша за нејзината зла судбина. Му пролетува мислата

дека Чешка уште еднаш потврдува дека е проклет кафез за поетите. Ветува дека ќе се обиде да и помогне.

За поезијата не разговараат многу. Обајцата и завидуваат на птиците. Сајферт вели дека „луѓето на луѓето им посакуваат зло“.

Цветаева не отстапува од своето уверување: баш во скудните времиња е неопходна поезијата.

Не многу подоцна, пред заминувањето од Прага за Париз есента 1925, и пишува на пријателката Ана Тескова. За своите чувства, за чешкиот главен град, во кој поминала три години: „Прага е таков град каде што душата значи нешто. Јас ја сакам Прага, најубава после Москва, не поради нејзината посестримска Словенска природа, туку затоа што мојата приврзаност со неа е поради хетерогеноста и различноста на духот“. Но: „Најсреќниот период од мојот живот – запомни – Мокропски и Всинори и исто така природата на моите „подвижни планини“ околу Прага.

Всушност, Цветаева е депортирана во Франција. Тој ден видливо

пораснува мачнината во душата на „Јов во суќна“, како што, половина век подоцна Јосиф Бродски ќе ја нарече Цветаева.

Цветаева поминува во Франција цели 14 години.

Во Москва се враќа во 1939-та, со четиринаесетгодишниот син Георгиј – сведочи Иља Еренбург, додавајќи дека „една од нејзините последни песни беше напишана по фашистичката победа во Шпанија и германскиот упад во Чешка: „На плоштадот со курјаци – одбивам да завивам“.

Само накусо ги видува мажот и ќерката. Ефрон набргу ќе биде стрелан, а Аља е упатена на осумгодишна робија, па протерана во Сибир на шест години.

На Цветаева не и допуштаат да остане во родната Москва. Со синот Георгиј е депортирана во театарското гратче Јелабут. Којзнае дали го има на географските мапи.

Синог Георгиј (Мур) опсесивно го сака од неговото раѓање. Во Јелабуг, веќе замомчен, тој е бесен и незадоволен од сè. Звучи неверојатно: ја малтретира мајка си, и онака скршена од сè низ што поминала низ животот. Анастасија, сестра и на Марина Цветаева се сеќава: Мур во расправиите ќе извикал: „Некој од нас двајцата мртов ќе го изнесуваат од оваа соба“.

Цветаева го преведува Лорка. Во дневникот запишува: „Една година ја

меркам смртта. Сè е унакажано и страшно...”

Продава сè што има за продавање, ама не може да преживее.

На 31 август 1941 година вели: „Не сакам да умрам, сакам да ме нема“. И се обесува. Совршено е свесна дека самоубиството на големите не е пораз.

Се скри во најголемата брзина на смртта – вели Пастернак.

Набргу потоа загинува и син и Григориј, како доброволец на Црвената армија.

Прага, летото 2017.

ЦИП